

Artikel uit het bulletin van de
Antwerpse Vereniging voor Bouwhistorie en Geschiedenis*

(*vzw opgericht in 1963, tot juni 2007 Antwerpse Vereniging voor Bodem en Grotonderzoek)

Warmenbol, E., 'Brons- en IJzertijd te Antwerpen. VII: speer op het spoor', *Bulletin van de Antwerpse vereniging voor bodem- en grotonderzoek*, 1986/6, 1–6.

Download van: <http://www.avbg.be/bulletin.html>
Contact: <http://www.avbg.be/contact.html>

© 2008-2009 Tim Bisschops & Antwerpse Vereniging voor Bouwhistorie en Geschiedenis vzw. Tekst en afbeeldingen strikt voor persoonlijk gebruik. Publiek of commercieel gebruik enkel mits schriftelijke toestemming van het bestuur van de AVBG.

ANTWERPSE VERENIGING VOOR
BODEM- EN GROTONDERZOEK
BULLETIN : 1986 / N° 6

NOV. - DEC.

TWEEMAAND. TIJDSCHR. / ISSN 0771 - 5833

Brons- en IJzertijd te Antwerpen. VII:

SPEER OP HET SPOOR

Eugène Warmenbol

Inleiding

Bronzen voorwerpen uit de Bronstijd werden te Antwerpen in tamelijk grote getallen gevonden. De omvang van de havenwerken en de aanpassing van de Scheldekaaien zijn daar niet vreemd aan.

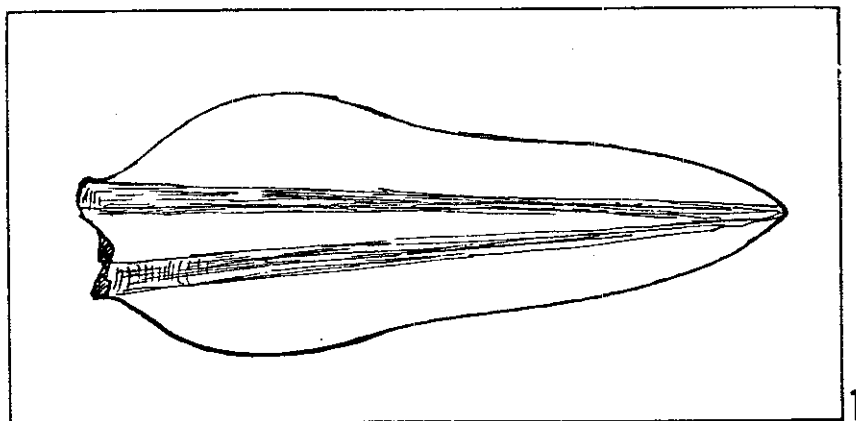
Bijlen vormen het grotendeel van de vondsten, namelijk een twintigtal exemplaren waarvan de herkomst over het algemeen niet twijfelachtig is (1).

Wapens zijn daarentegen zeer weinig vertegenwoordigd. We kennen uit het Antwerpse slechts één zwaard (2) en één speerpunt.

Deze speerpunt, die onder het nummer 1768 verkocht werd op de openbare verkoop van de verzameling Frans Claes, en die we lange tijd voor verloren gehouden hebben (3), is het onderwerp van dit artikeltje.

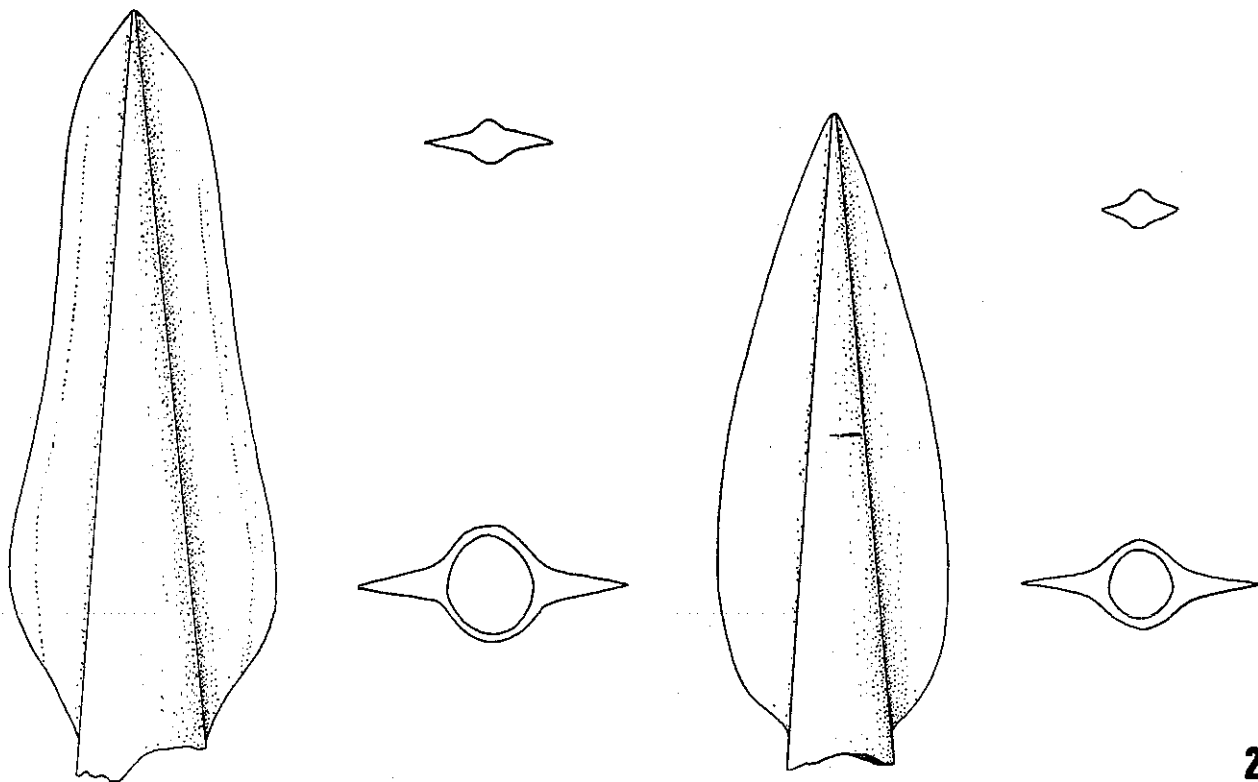
We vonden hem uiteindelijk terug in het Museum "Hof van Busleyden" te Mechelen, waar ook de andere stukken uit lot nummer 1768 van de verkoop bewaard worden, namelijk twee zwaardfragmenten afkomstig uit Mechelen (4), en een speerpunt afkomstig uit Vilvoorde (5), alle uit brons.

Verwarring tussen de twee speerpunten is niet mogelijk, aangezien het Antwerpse exemplaar door L. Dursin in het *Gedenkboek Frans Claes* afgebeeld werd (fig. 1) (6). Bovendien draagt het Vilvoordse wapen nog een etiket met de vermelding "Vilvoorde 1921".

De speerpunt uit Antwerpen, zoals afgebeeld door Dursin.

De Antwerpse speerpunt is meer dan waarschijnlijk afkomstig uit de baggerwerken in de Schelde -gezien zijn typische patina- tijdens de rechtekking van de Scheldekaaien, in de jaren 1883-1885 (7), hoewel Dursin als vondstdatum 1886 opgeeft (fig. 2).

2

Bronzen speerpunten uit Antwerpen (links) en uit Vilvoorde (rechts). Schaal 1/1.

Zijn beschrijving luidt als volgt:

Bronzen speerpunt met lichtjes uitbuikend ("peervormig") blad met driehoekige punt. Hulsuiteinde afgebroken.

L (bewaard): 9,77 cm; b (maximaal): 3,48 cm. Niet gewogen.

Typische rivierpatina met zwarte incrustaties.

Mechelen, Museum "Hof van Busleyden", inv. nr. P/31.2.

Draagt een etiket met het nummer 1768.

Bibliografie:

Ch. COMHAIRE, Les premiers âges du Métal dans les bassins de la Meuse et de l'Escaut, *Bulletin de la Société d'Anthropologie de Bruxelles*, XIII, 1894-1895, p. 108, nr. 21 (?). Comhaire heeft het over "deux pointes de lance".

L. DURSIN, Antwerpsche Voorhistorische Oudheden, *Gedenkhoeft Frans Claes. Museum "De Gulden Spoor" te Antwerpen*, Antwerpen, 1932, p. 21, fig. 9.

Musée Frans Claes. "De Gulden Spoor". 2ème partie. Vente des lundi 11 décembre et 4 jours suivants, Antwerpen, 1933, p. 206, nr. 1768.

M. BAUWENS-LESENNE, *Bibliografisch repertorium der oudheidkundige vondsten in de provincie Antwerpen*, Brussel, 1965, p. 11.

E. W(ARMENBOL), A.V.B.G. zoekt een bronzen speerpunt, *Bulletin van de Antwerpse Vereniging voor Bodem- en Grottonderzoek*, 1985, nr. 4, p. 1.

Meer dan waarschijnlijk is de "bronzen speerpunt met peervormig blad, waarschijnlijk gevonden te Mechelen" door BAUWENS-LESENNE, *op. cit.*, p. 99 vermeld, met verwijzing naar een bron die we zelf niet konden consulteren, namelijk M. DESITTERE, *De bronzen aanvalswapens der Lage Landen uit de Bronstijd en de Vroege IJzertijd*, Gent, 1958 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), pp. 155-156, blad XIII, nr. 8, in feite het hier bestudeerde stuk uit Antwerpen. Op de fiche van het voorwerp in het Museum "Hof van Busleyden" staat -verkeerd- als herkomst "Mechelen (juiste vindplaats onbekend)" opgegeven.

Vergelijkingsmateriaal

Speerpunten zijn in feite weinig bestudeerde voorwerpen (8), en de eenvoudigste stukken zijn dan ook zeer moeilijk in te delen.

In de provincie Antwerpen is vooral de depotvondst van Pulle vermeldenswaardig. Naast een kokerbijl van het "Niedermaas"-type (9), kwamen hier ook zeven zwaardfragmenten en acht min of meer beschadigde speerpunten aan het licht. In zoverre een datering mogelijk is, lijkt ons dit depot in het Bronze final II b of het Bronze final III a geplaatst te moeten worden (10).

Spijtig genoeg bevatte dit ensemble geen stukken vergelijkbaar met het hier door ons bestudeerde, en de vermelding ervan mag dan ook als van encyclopedische aard beschouwd worden.

Vergelijkingsmateriaal moeten we gaan zoeken in een aantal Franse vondsten, o.a. in de bekende depotvondsten van de Prairie de Mauves te Nantes (Loire-Atlantique) en van de Vénat te Saint-Yrieix (Charente) (11). Beide depots bevatten speerpunten met licht uitbuikend blad met driehoekige punt van dezelfde vorm en afmetingen als de speerpunt van Antwerpen.

Nog een depotvondst met een dergelijke speerpunt is die van Amiens - Saint-Roch (Somme), een van de typische depots achtergelaten door de "Plainseau"-bronsgieters. (12).

Al de voornoemde ensembles kunnen aan het Bronze final III, en meer bepaald het Bronze final III b toegekend worden.

Die datering zullen we bij voorkeur weerhouden voor de Antwerpse speerpunt.

Minder overtuigend lijkt ons een vergelijking met speerpunten met een uitgesproken peervormig blad, die omdat ze voorkwamen in de depotvondsten van Baux-Sainte-Croix (Eure) en van Sucy-en-Brie (Val-de-Marne) reeds vanaf het Bronze moyen III en ook nog in het Bronze final I gedateerd worden (13).

Dergelijke speerpunten zijn ook in België bekend -nagenoeg uitsluitend in het bekken van de Schelde (Tournai, Oudenaarde, Geraardsbergen, Wichelen en Temse) (14) (fig. 3)- maar werden er steeds geïsoleerd aangetroffen.

Het blad van deze speerpunten is echter veel sterker uitbuikend dan dat van de speerpunten in de vorige reeks, en het loopt over het algemeen zeer spits uit, dit ook in tegenstelling met hetgeen we konden vaststellen aangaande de hoger behandelde stukken.

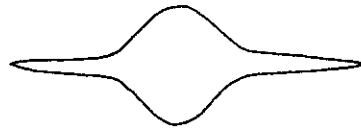
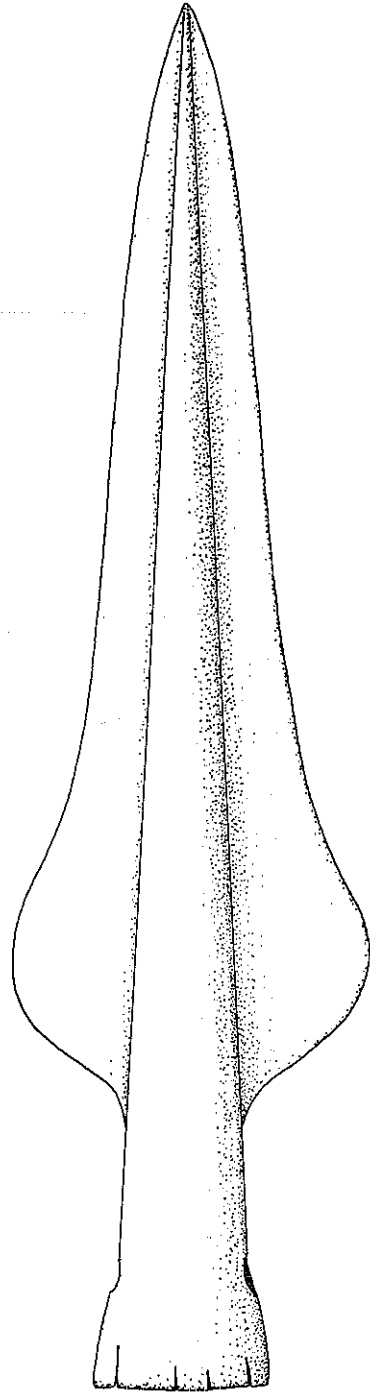
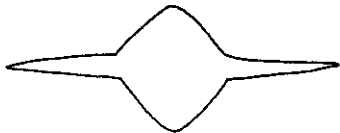
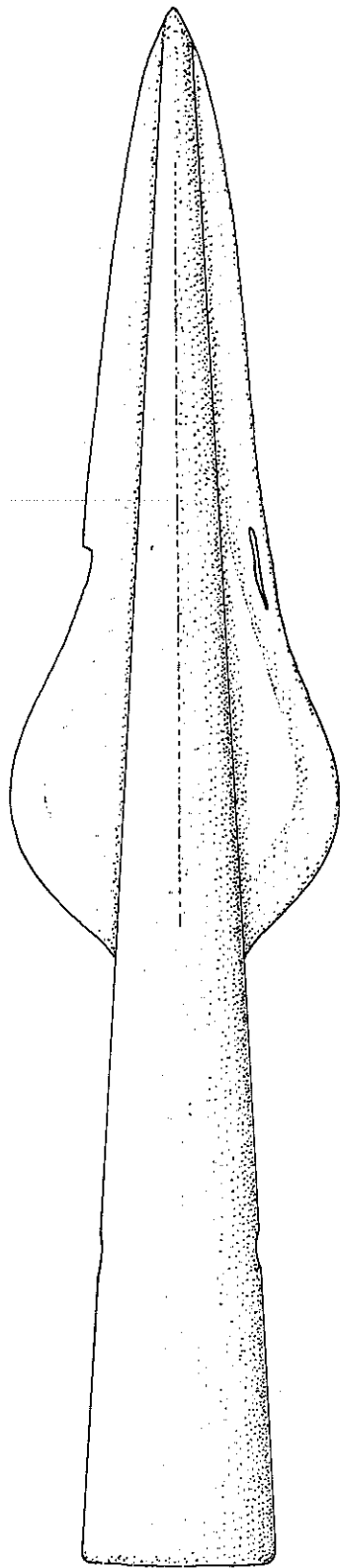
Samenvattend

Tijdens de werken die plaats grepen ter gelegenheid van de rechtekking van de Scheldekaaien kwam in 1885-1886 een speerpunt met licht uitbuikend blad te voorschijn. Hij mag toegekend worden, omwille van het vergelijkingsmateriaal te vinden in de depots van Amiens - Saint-Roch en Saint-Yrieix - Vénat, aan het Bronze final III b (900/850 tot 750/700 voor onze tijdrekening).

Hij sluit aan bij de talrijke kokerbijlen van het "Plainseau"-type te Antwerpen zelf en in de onmiddellijke omgeving gevonden (15).

Noten

(1) E. WARMENBOL, Brons- en IJzertijd te Antwerpen. I: De bronzen voorwerpen uit de verzameling Hasse, Bulletin van de Antwerpse Vereniging voor Bodem- en Grottonderzoek, 1983, nr. 4, pp. 108-133; ID., Brons- en IJzertijd te Antwerpen. II: Een vergeten depotvondst uit de omgeving van Antwerpen, Bulletin van de A.V.B.G., 1984, nr. 1, pp. 3-20; ID., Brons- en IJzertijd te Antwerpen. III: De bronzen voorwerpen uit de verzamelingen Engels, Bernays en Tiberghien, Bulletin van de A.V.B.G., 1984, nr. 4, pp. 3-16; ID., Deux dépôts de haches à douille découverts en province d'Antwerpen. La diffusion de la culture du Plainseau en Belgique, Revue Archéologique de Picardie, n° spécial, in druk.

- (2) E. WARMENBOL, Brons- en IJzertijd te Antwerpen. IV: Het zwaard gevonden "tussen de fabriek Gevers en de Appelstraat", Bulletin van de A.V.B.G., 1985, nr. 1, pp. 5-15; ID., Brons- en IJzertijd te Antwerpen. V: Het hielzwaard gevonden "nabij Fort St.-Marie", Bulletin van de A.V.B.G., 1985, nr. 4, pp. 3-12; ID., Quelques considérations à propos des relations entre le Nord-Ouest de l'Allemagne et la Belgique au Bronze Moyen, Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland, 9, 1986, pp. 13-34.
- (3) E. W(ARMENBOL), A.V.B.G. zoekt een speerpunt, Bulletin van de A.V.B.G., 1985, nr. 4, p. 1.
- (4) M. DESITTERE, Autochtones et immigrants en Belgique et dans le Sud des Pays-Bas au Bronze final, in S.J. DE LAET, Acculturation and continuity in Atlantic Europe, Brugge, 1976 (Diss. Arch. Gand., XVI), p. 90 en fig. 5, 1 & 2; B. O'CONNOR, Cross-Channel Relations in the Later Bronze Age, Oxford, 1980 (BAR Int. Ser., 91), p. 515, nrs. 61 en 62.
Deze zwaarden dragen niet, zoals Desittere het lijkt te suggereren, een inventarisnummer 1768, maar een oud etiket met hun volgnummer in de openbare verkoop van de verzameling Claes. De fragmenten dragen in feite de inventarisnummers P/26.1 en P/26.2.
- (5) Bronzen speerpunt met ovaalvormig blad. Hulsuiteinde afgebroken.
L (bewaard): 8,34 cm; b (maximaal): 3,04 cm. Niet gewogen.
Weinig dekkende groene patina.
Mechelen, Museum "Hof van Busleyden", inv. nr. P/31.1.
Draagt een eerste etiket met het nummer 1768, een tweede met de aanduiding "Vilvoorde 1921".
- (6) L. DURSIN, Antwerpsche Voorhistorische Oudheden, Gedenkboek Frans Claes. Museum "De Gulden Spoor" te Antwerpen, Antwerpen, 1932, p. 21, fig. 9.
- (7) F. & V. CLAES, Les découvertes archéologiques à Anvers, pendant les travaux de rectification des quais en 1883, C.-R. des travaux du Congrès de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique, tenu à Anvers les 28-30 septembre 1885, Antwerpen, 1885, pp. 153-157; F. CLAES, Archeologische Scheldevondsten, Jaarboek van Antwerpen's Oudheidkundige Kring, IV, 1914-1920, pp. 28-30.
Zie ook R. TIJS, 1985. Een eeuw na de rechttrekking van de Scheldekaaien, Cultureel Jaarboek Stad Antwerpen, III, Antwerpen, 1986, pp. 142-147. De vondsten die R. Tijs aanhaalt (opgesomd in SAA, MA 240/3 h: Collection d'objets trouvés dans les fouilles faites pour la construction des nouveaux murs de quai entre le Canal au Beurre et le Canal aux Charbons à Anvers, 1883-1884), hem "niet zomaar bekend", en volgens hem mogelijk "in de reserves van de Oudheidkundige Musea" bewaard, zijn eenvoudigweg terug te vinden in P. GENARD, Catalogue de Musée d'Antiquités d'Anvers, 1894, B 338 tot B 535. De beschrijvingen die Génard geeft komen dikwijls praktisch woordelijk overeen met die in bovenvernoemde archieftekst (één voorbeeld: nr. B 523 van Génard: "Plat brisé représentant un Calvaire; terre rouge. Trouvé devant le Bakkerstoren, entre les pilotis, cote + 2.00 (XVIème siècle)" = nr. B 164 van de archieftekst: "Fragments d'un plat représentant le Christ en croix en terre rouge trouvé devant le Bakerstoren (sic) entre les pilotis. + 2.00").
- (8) Wat België betreft is M.E. MARIËN, Large bronze spearhead and ferrule found in the cave of Han-sur-Lesse, Archeologie en Historie. Opgedragen aan H. Brunsting bij zijn zeventigste verjaardag, Bussum, 1973, pp. 127-130, één van de weinige bruikbare artikels ter zake.
- (9) J.J. BUTLER, Einheimische Bronzebeilproduktion im Niederrhein-Maasgebiet, Paleohistoria, XV, 1973, pp. 330-339; E. WARMENBOL, Le dépôt de haches à douille découvert à Nieuwrode (Brabant), in voorbereiding.
- (10) L. VAN IMPE, Enkele wapens uit de Late Bronstijd te Pulle, Brussel, 1973 (Archaeologia Belgica, 150); WARMENBOL, op. cit..
- (11) J. BRIARD, Dépôts de l'âge du Bronze de Bretagne. La Prairie de Mauves à Nantes, Rennes, 1966, Pl. 38, 418; A. COFFYIN - J. GOMEZ - J.-P. MOHEN, L'apogée du bronze atlantique. Le dépôt de Vénat, Paris, 1981, voornamelijk Pl. 11, 16 en 19.
- (12) J.-Cl. BLANCHET, Les premiers métallurgistes en Picardie et dans le Nord de la France,

Mémoires de la Société Préhistorique Française, 17, 1984, fig. 157, 40.

(13) J.-P. MOHEN, L'Age du Bronze dans la région de Paris, Paris, 1977, pp. 58-59; O'CONNOR, op. cit., p. 65.

(14) Tournai: J. MAERTENS DE NOORDHOUT, Catalogue du Musée des Antiquités de l'Université de Gand, St.-Amandsberg, 1938, p. 68, n. 1, en M. DESITTERE - A.M. WEISSENBORN, Catalogus voorwerpen uit de Metaaltijden. Stad Gent, Oudheidkundige Musea, Bijloke Museum, Gent, 1977, p. 31, nr. 33; Oudenaarde: Oudheidkundige Musea (Museum Vleeshuis), Antwerpen, inv. nr. 56.35.2255; Geraardsbergen: G. HASSE, Grammont pré- et protohistorique, Bulletin de la Société royale belge d'Anthropologie et de Préhistoire, LI, 1936, pp. 249-250, fig. 10; Wichelen: Oudheidkundige Musea (Museum Vleeshuis), Antwerpen, inv. nr. AV 56.35.3541; Temse: P. JANSSENS, Bronzen speerpunten uit Antwerpen en Oost-Vlaanderen, Archeologie, 1967 - 2, pp. 47-48 en Afb. 4.

De speerpunt gevonden tussen Wichelen en Schellebelle, als "ogival-bladed spearhead" gesignaleerd door O'CONNOR, op. cit., p. 449, nr. 14, alsook, in navolging, door S.J. DE LAET, La Belgique d'avant les Romains, Wetteren, 1982, p. 435, is niet van dit type: zie J. MAERTENS DE NOORDHOUT, Objets en bronze trouvés dans l'Escaut en Flandre Orientale, Gent, 1920, Pl. I, 6.

De speerpunt gevonden te Vurste, door DESITTERE & WEISSENBORN, op. cit., p. 30 en p. 32, nr. 40, als dusdanig geïdentificeerd, en in navolging ook door O'CONNOR, op. cit., p. 449, nr. 12, en DE LAET, loc. cit., lijkt ons ook niet tot dit type te behoren: zie DESITTERE & WEISSENBORN, op. cit., fig. 17.

(15) Zie noot (1), en M. DESITTERE, Nogmaals over Wase bronzen bijlen, Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, 76, 1973, pp. 137-144.

Résumé

Nous présentons dans cette note une pointe de lance en bronze (fig. 2, gauche) découverte lors des travaux occasionnés par la rectification des quais de l'Escaut, vers 1885-1886. Plutôt que de la comparer avec les pointes de lance à la partie proximale de la lame fortement renflée, caractéristiques du Bronze moyen III et du Bronze final I, telles qu'on en connaît de Geraardsbergen et de Oudenaarde (fig. 3), nous devons la comparer à d'autres exemplaires à la partie proximale de la lame peu renflée, tels ceux des dépôts de la Prairie de Mauves à Nantes, ou de Vénat à St.-Yrieix, datés du Bronze final III b.

Nous pouvons donc associer l'unique pointe de lance provenant d'Antwerpen aux nombreuses haches à douille découvertes ici.
